

Maciej Zachara

Liturgiczne wspomnienie Matki Bożej Bolesnej

Salvatoris Mater 6/2, 138-144

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Najstarsze święta maryjne w Kościele koncentrowały się na roli Matki Pana we wcieleniu Syna Bożego, nieco późniejsze były wyrazem zainteresowania początkiem lub chwalebny kresem Jej życia. W kalendarzu liturgicznym jedynym obchodem liturgicznym związanym wprost z obecnością Maryi pod krzyżem jest wspomnienie Matki Bożej Bolesnej, obchodzone 15 września. Niniejszy artykuł ma na celu krótką prezentację teologii tego wspomnienia na podstawie liturgicznych tekstów. Aktualnie obowiązujące teksty liturgiczne zostaną porównane z tekstami z Mszału sprzed Soboru Watykańskiego II, co pozwoli na uchwycenie zmian, które zaszły w wyniku ostatniej reformy w teologicznym rozumieniu tego wspomnienia. Porównanie liturgicznych tekstów zostanie poprzedzone zarysem historii wspomnienia Matki Bożej Bolesnej.

1. Historia¹

Maciej Zachara MIC

Liturgiczne wspomnienie Matki Bożej Bolesnej

SALVATORIS MATER
6(2004) nr 2, 138-144

W kalendarzu liturgicznym przed Soborem Watykańskim II istniały dwa wspomnienia zatytułowane „Siedem Boleści Najświętszej Maryi Panny”: pierwsze z nich obchodzone w piątek przed Niedzielą Palmową, drugie w dniu 15 września.

Pierwsze z wymienionych wspomnień jest chronologicznie starsze. Zostało ono wprowadzone najpierw jako obchód lokalny (synod w Kolonii, 1423 r.) dla wynagrodzenia za zniszczenie wizerunków Maryi przez husytów. Pierwotna nazwa brzmiała „Święto Boleści Maryi”, a dniem celebracji był piątek III tygodnia po Wielkanocy. Tłem dla tego liturgicznego obchodu była uczuciowa i udratyzowana średniowieczna pobożność pasyjna, skupiająca uwagę na cierpieniach Jezusa i boleści Jego Matki. Stopniowo to liturgiczne wspomnienie było przyjmowane w innych diecezjach, a w kalendarzu ogólnym umieścił je papież Benedykt XIII w 1721 r., ustalając jako datę obchodu piątek po niedzieli Męki Pańskiej (czyli po V niedzieli Wielkiego Postu).

¹ Zob. B. CAPELLE, *La liturgie mariale en Occident*, w: *Maria. Études sur la Sainte Vierge*, t. I, red. H. DU MANOIR, Paris 1949, 229-230; M. RIGHETTI, *Storia liturgica*, t. II: *L'anno liturgico. Il Breviario*, Milano 1964², 394; B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. II: *Liturgia i czas*, Poznań 1991, 138-139.

Drugie wspomnienie o tej samej nazwie związane jest z działalnością serwitów, zakonu powołanego do istnienia w XIII w. we Florencji dla szerzenia kultu maryjnego. Jednym z nabożeństw propagowanych przez zakon stało się nabożeństwo do Siedmiu Boleści Matki Bożej. W 1668 r. zakon serwitów uzyskał pozwolenie na celebrowanie w niedzielę po święcie Podwyższenia Krzyża (14 września) święta Siedmiu Boleści Maryi. Było to święto lokalne, jednakże w 1814 r. zostało rozszerzone na cały Kościół. Dokonał tego Pius VII, po powrocie z Fontainebleau do Rzymu, w akcie dziękczynienia Maryi za opiekę nad Kościołem w trudnych doświadczeniach poprzednich dziesięcioleci. W 1913 r. św. Pius X ustalił datę obchodu święta na 15 września.

Święto Siedmiu Boleści Maryi, obchodzone 15 września, stało się dubletem w stosunku do święta o tej samej nazwie, obchodzonego w Wielkim Poście. Identyczna była jego nazwa, niemal taki sam formularz mszalny oraz czytania biblijne. W wyniku reformy kalendarza liturgicznego po Soborze Watykańskim II zniesiono święto Siedmiu Boleści w Wielkim Poście, a obchód z 15 września zachowano pod nazwą wspomnienia Matki Bożej Bolesnej.

2. Teologia wspomnienia Matki Bożej Bolesnej

Dokonamy porównania tekstów liturgicznych *Missale Romanum* 1962² i *Missale Romanum* 2002³ / *Ordo Lectionum Missae* 1981⁴.

2.1. Liturgia słowa

Ewangelia według *Missale Romanum* 1962 to J 19, 25-27 (Maryja i umiłowany uczeń pod krzyżem). *Ordo Lectionum Missae* 1981 pozostawia do wyboru J 19, 25-27 oraz Łk 2, 33-35 (proroctwo Symeona o Jezusie jako znaku sprzeciwu oraz o mieczu, mającym

² Jest to ostatnie przed Soborem Watykańskim II wydanie Mszału Piusa V. Korzystam z wydania: *Missale Romanum anno 1962 promulgatum*, ed. C. JOHNSON, A. WARD (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae – Subsidia. Instrumenta Liturgica Quarreriensia. Supplementa 2), Roma 1994. Formularz na 15 września: ss. 656-658.

³ Odwołuję się do trzeciego wydania Mszału z 2002 r., gdyż jest to Mszał oficjalnie obowiązujący. Jednakże formularz Mszy św. we wspomnienie Matki Bożej Bolesnej jest identyczny z tym, jaki był w obydwu poprzednich wydaniach Mszału po Soborze Watykańskim II (1970 i 1975 r.). Z tego powodu cytuję polskie tłumaczenia według *Mszału rzymskiego dla diecezji polskich*, Poznań 1986, 179'-180'.

⁴ *Ordo Lectionum Missae. Editio typica altera*, Città del Vaticano 1981, n. 639, 306. Polskie cytaty z czytań mszalnych według: *Lekcjonarz mszalny*, t. VI: Czytania w Mszach o świętych, Poznań-Warszawa 1991, 276-277. Inne cytaty biblijne według 3. wydania *Biblii Tysiąclecia*, Poznań-Warszawa 1990.

przeszyć duszę Maryi). Nagłówki w Lekcjonarzu wskazują na wolę redaktorów księgi, aby uwypuklić temat osobistego cierpienia Maryi: nagłówek nad J 19, 25-27 to cytat z sekwencji *Stabat Mater*, zaś nad Łk 2, 33-35 umieszczono cytat z tejże Ewangelii: Twoją duszę przeniknie miecz.

Z kolei, porównując śpiew przed Ewangelią w obydwu księgach, widać pewne przesunięcie akcentu. *Missale Romanum 1962* koncentruje się na bólu i cierpieniu Maryi: *Święta Maryja, Królowa nieba i Pani świata, stała bolejąca pod krzyżem naszego Pana Jezusa Chrystusa*. Gdy mszę odprawiano jako wotywną po niedzieli Siedemdziesiątnicy, dodawano ponadto werset z *Księgi Lamentacji*: *Wszyscy, co drogą zdążacie, przyjrzyjcie się, patrzcie, czy jest boleść podobna do tej, co mnie przytłacza* (Lm 1, 12). Natomiast werset śpiewu przed Ewangelią według *Ordo Lectionum Missae 1981* podkreśla chwalebny charakter cierpienia Maryi, co dobrze harmonizuje z duchem Ewangelii Janowej, przedstawiającej mękę Chrystusa jako Jego chwałę i wywyższenie: *Błogosławiona jesteś, Panno Maryjo, która bez śmierci wysłużyłaś palmę męczeństwa pod krzyżem Chrystusa*.

Pierwszym czytaniem według *Missale Romanum 1962* jest urywek z *Księgi Judyty* (13, 17b. 18b-20), którego treścią jest błogosławienie niewymienianej w tym fragmencie z imienia bohaterki Księgi za zwycięstwo, które przez nią Bóg odniósł nad nieprzyjacielem. Dóbr czytania opiera się na typologicznej lekturze Księgi i postrzeganiu Judyty jako figury Maryi. Czytanie interpretowane w liturgicznym kontekście święta pozwala dostrzec zwycięski charakter cierpienia Maryi i, pośrednio, męki Chrystusa. Jednakże następujący po czytaniu Graduał koncentruje się wyłącznie na temacie cierpienia Maryi stojącej pod krzyżem.

Pierwsze czytanie według *Ordo Lectionum Missae 1981* to Hbr 5, 7-9, tekst chrystologiczny, akcentujący posłuszeństwo Syna Bożego w cierpieniu i zbawczy charakter Jego męki. Interpretując tekst w kontekście liturgii dnia, można dostrzec cierpienie Maryi nie jako rzeczywistość paralelną do cierpienia Chrystusa, ale jako udział w Jego cierpieniu, w duchu Pawłowego dopełniania w swym ciele udrek Chrystusa, która to rzeczywistość odnosi się w sposób wyjątkowy do Maryi, z uwagi na Jej szczególną rolę w historii zbawienia, ale dotyczy każdego chrześcijanina.

Jako Psalm responsoryjny *Ordo Lectionum Missae 1981* podaje Ps 31, 2-6. 15-16. 20 z refrenem: *Wybaw mnie, Panie, w miłosierdziu swoim*. Treścią tego fragmentu Psalmu jest ufna modlitwa w ucisku, zakończona pochwałą Bożej dobroci dla tych, którzy w Nim pokła-

dają ufność. Warto podkreślić, że już najstarsza tradycja Kościoła zinterpretowała ten Psalm chrystologicznie, jako odnoszący się do męki Pańskiej. W Ewangelii Łukaszowej Chrystus modli się tym Psalmem w momencie swojej agonii (Łk 23, 46).

Między Psalmem responsoryjnym a Śpiewem przed Ewangelią *Ordo Lectionum Missae* 1981 dopuszcza możliwość zaśpiewania średniowiecznej sekwencji *Stabat Mater*. W *Missale Romanum* 1962 sekwencja ta była obowiązkowa.

2.2. Euchologia: porównanie wybranych modlitw

Oratio (według obecnej nomenklatury kolekta) w *Missale Romanum* 1962 brzmi następująco:

Boże, podczas Twojej Męki, zgodnie z prorocstwem Symeona, miecz boleści przeszył najśłodsza duszę chwalebnej Dziewicy i Matki Maryi: daj, prosimy, abyśmy, którzy ze czcią wspominamy Jej boleści, osiągnęli szczęśliwy owoc Twojej Męki.

Jeśli Msza o Siedmiu Boleściach Maryi odprawiana jest innego dnia, jako Msza wotywna, *Oratio* jest następujące:

Prosimy Cię, Panie Jezu Chryste, niech przyczynia się za nami u Twojej łaskawości, teraz i w godzinę śmierci naszej, Błogosławiona Matka Twoja Dziewica Maryja, której najświętszą duszę w godzinie Twojej Męki przeniknął miecz boleści.

Następująca kolekta jest przewidziana w *Missale Romanum* 2002:

Boże, Ty sprawiłeś, że obok Twojego Syna wywyższonego na krzyżu stała współcierpiąca Matka, daj aby Twój Kościół uczestniczył razem z Maryją w męce Chrystusa i zasłużył na udział w Jego zmartwychwstaniu.

Aktualna kolekta mszalna, zawierająca kilka akcentów nowych w stosunku do *Oracji* z *Missale Romanum* 1962, ustawia w innym świetle teologię wspomnienia. Przede wszystkim trzeba zauważyć wyraźniejszy akcent chrystologiczny: w anamnetycznej części modlitwy dawniejsza modlitwa akcentowała temat przeszywania duszy Maryi mieczem boleści, natomiast aktualna kolekta mówi o współcierpiącej

Maryi stojącej obok Chrystusa wywyższonego na krzyżu. Główną postacią jest tu sam Chrystus, w którego cierpieniu ma udział Jego Matka. W duchu teologii Janowej i w nawiązaniu do tytułu święta w dzień poprzedzający (Podwyższenie Krzyża) mowa jest o męce jako wywyższeniu, a nie samym tylko cierpieniu. W części epikletycznej kolekty trzeba zauważyć dwa akcenty, nieobecne w *Missale Romanum 1962*: paschalny i eklezjalny. Kolekta mówi o drodze poprzez uczestnictwo w męce Chrystusa do udziału w Jego zmartwychwstaniu, podczas gdy dawniejsza *Oracja* z 15 września akcentowała jedynie samą mękę. Ponadto kolekta z *Missale Romanum 2002* mówi wyraźnie o Kościele, uczestniczącym wraz z Maryją w męce Chrystusa, przez co zostaje bardzo silnie podkreślony związek Maryi z Kościołem: Kościół przechodzi analogiczną drogę paschalną, którą już przeszła Jego wybrana część, Maryja.

Pozostałe modlitwy z *Missale Romanum 1962*, czyli *Secreta* i *Postcommunio*, proszą o dar zbawienia przez zasługi męki Chrystusa, a także przez wstawiennictwo Maryi (*Sekreta*), wspominają też o przeszyciu Maryi mieczem boleści.

Modlitwa nad darami z *Missale Romanum 2002* mówi nie o przeszyciu duszy Maryi, ale w nawiązaniu do sceny pod krzyżem, o daniu nam Maryi za Matkę; natomiast modlitwa po komunii ponownie akcentuje egzystencjalny temat dopełniania przez nas cierpienia Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół. Jest to ujęcie zdecydowanie głębsze od tego, które prezentują modlitwy z *Missale Romanum 1962*. Tam chodziło jedynie o jakby bierne przyjęcie łask wysłużonych męką Chrystusa i wstawiennictwem współcierpiącej Maryi, zaś w *Missale Romanum 2002* o aktywną postawę wejścia w udział w cierpieniu Chrystusa, co przed nami zrealizowała już Maryja, stojąca pod krzyżem. Ponownie jest tu zaznaczona wspólnota Maryi i Kościoła w pielgrzymce wiary.

Antyfona na *introit* w *Missale Romanum 1962* zawiera cytat z J 19, 25-27, zaś w *Missale Romanum 2002* z Łk 2, 34-35. Antyfona na *ofertorium* w *Missale Romanum 1962* stanowi parafrazę tekstu Jer 18, 20: *Pamiętaj, Dziewico, Matko Boga, gdy stoisz przed obliczem Pana, aby się wstawiać za nami, aby odwrócił od nas swój gniew*, zaś tekst antyfony na Komunię jest zasadniczo tożsamy z tekstem wersetu przed Ewangelią w *Ordo Lectionum Missae 1981* („Szczęśliwa jesteś, Maryjo”). W *Missale Romanum 2002* antyfona na Komunię jest zaczerpnięta z 1 P 4, 13: *Radujcie się, będąc uczestnikami cierpienia Chrystusa, abyście się radowali i weselili przy objawieniu się Jego chwały*. Powraca tutaj raz jeszcze perspektywa paschalna oraz

uniwersalna: tekst antyfony odnosi się nie do samej tylko Maryi, ale do wszystkich osób mających udział w cierpieniu Chrystusa, wśród których Maryja jest postacią najznamienitszą.

Ani w *Missale Romanum 1962* ani w *Missale Romanum 2002* nie ma specjalnej odrębnej prefacji na 15 września. Mszał rzymski dla diecezji polskich zawiera jednak odrębną Prefację o Najświętszej Maryi Pannie Bolesnej, noszącą podtytuł: *Udział Maryi w misterium paschalnym*. W modlitwie tej Kościół modli się następująco:

Gdy Maryja stała pod krzyżem w czasie męki i śmierci swojego Syna, spełniła się przepowiednia Symeona: miecz boleści przeniknął Jej duszę. Ty jednak przemieniłeś Jej cierpienie w radość i połączyłeś Ją z Chrystusem w niebieskiej chwale⁵.

3. Podsumowanie

Wspomnienie Matki Bożej Bolesnej jest dobrym przykładem teologicznej reinterpretacji, dzięki której liturgiczny obchód, zrodzony w określonym kontekście dla wyrażenia pewnego typu pobożności, zostaje umieszczony w szerszej i głębszej perspektywie.

Nawet pobieżna analiza porównawcza liturgicznych tekstów przedsoborowych i posoborowych pozwala na dostrzeżenie istotnego przesunięcia akcentów:

A) Od niemal ekskluzywnej koncentracji na osobie Maryi ku perspektywie chrystologicznej (cierpienie Maryi jako uczestnictwo w cierpieniu Chrystusa), eklezyjalnej (Kościół pielgrzymujący przechodzi tę samą drogę, którą przeszła Maryja) i egzystencjalnej (uczestnictwo w cierpieniu Chrystusa jest udziałem każdego chrześcijanina, nie tylko Maryi); perspektywa chrystologiczna nie była całkiem nieobecna w *Missale Romanum 1962* (sam fakt chronologicznej bliskości święta Podwyższenia Krzyża; zastosowanie Ewangelii J 19, 25-27), ale pozostawała niewyartykułowana wyraźnie w modlitwach liturgicznych.

B) Od koncentracji na samym cierpieniu do postrzegania uczestnictwa w krzyżu Chrystusa jako drogi do chwały; również i ta perspektywa w pewien sposób była zaznaczona także w *Missale Romanum 1962* (np. 1 czytanie z *Księgi Judyty* lub antyfony na Komunię), dominujący był jednak akcent położony na sam fakt cierpienia.

Teksty liturgiczne wspomnienia Matki Bożej Bolesnej mogą być dziś bardzo cennym źródłem inspiracji dla duszpasterzy i homiletów.

⁵ *Mszal rzymski dla diecezji polskich...*, 77*.

Człowiek każdej epoki spontanicznie i naturalnie boi się cierpienia, a wobec trudnych doświadczeń życiowych ma ciągłą pokusę reagowania poprzez ucieczkę, bunt lub rezygnację. Krzyż Chrystusa, nazwany przez Niego samego „wywyższeniem”, rzuca światło na doświadczenie cierpienia i śmierci. Liturgia ukazuje Maryję, pierwszą chrześcijankę, naszą starszą siostrę w wierze, która w duchu wiary odważnie weszła w cierpienie, wytrzymała pod Krzyżem i przeszła swoją drogę paschalną wraz z Chrystusem do chwały. W duchu liturgii wspomnienia z 15 września chrześcijanin będzie prosił Boga nie tyle o ulgę w życiowym cierpieniu, ile o dar akceptacji Krzyża, na wzór Maryi i za Jej wstawiennictwem.

Ks. dr Maciej Zachara MIC
Wyższe Seminarium Duchowne Księży Marianów (Lublin)

ul. Bazylianówka 54 B
PL - 20-160 Lublin

La memoria liturgica della Beata Vergine Maria Addolorata

(Riassunto)

L'articolo tratta della memoria liturgica della Beata Vergine Maria Addolorata. L'autore, dopo aver delineato sinteticamente le origini e la storia della celebrazione, coglie la teologia della memoria attraverso il confronto dei testi liturgici attuali con quelli anteriori alla riforma liturgica postconciliare. Ne risulta un notevole mutamento nel contenuto teologico della memoria: dall'accento posto quasi esclusivamente sulla sofferenza alla prospettiva pasquale; dalla concentrazione su Maria stessa alla considerazione del ruolo della Vergine Maria nel contesto più ampio del mistero di Cristo e della Chiesa. La liturgia della memoria offre gli spunti solidi anche per la catechesi e la predicazione sul tema della sofferenza, in modo adatto all'uomo contemporaneo.